

AHI EVRAN

International Congress on Scientific Research - IV

MUSTAFA SELÂNİKÎ EFENDİ VE TARİH ANLAYIŞI

MUSTAFA SELANIKI EFENDI AND HIS HISTORICAL PERSPECTIVE

Kadir ERBİL

Assistant Professor, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. Faculty of Theology, Department of Islamic History, Nevşehir, Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2530-4396>

ÖZET

Antik ve Ortaçağ'da bireylerin evren ve yaşam anlayışlarını belirleyen din, Osmanlı tarih yazımını da etkilemiştir. Osmanlı tarihçilerinin tarihle ilgili konu veya tanım yaparken kullandıkları ifadeler, genellikle İslam tarih anlayışına dayanmaktadır. Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarındaki tarihçiliğe ilişkin bilgiler yetersiz olsa da sonraki dönemler hakkında oldukça geniş bir bilgi birikimi mevcuttur. Başlangıçta sade bir üslubun gözlemlendiği Osmanlı tarih yazımı giderek sanatsal amaçlarla kaleme alınan eserlerin yoğun olduğu İran tarihçiliğinden etkilenmiştir. Osmanlı tarih yazımında Farsça ve Arapça kullanımı yaygınlaşmış; ancak Türkçeden bir kopuşta yaşanmamıştır. Osmanlı tarih yazıcılığında, Osmanlı hanedanını konu alan Tevârih-i Ali Osmanlar, fetihleri konu alan Fetihnameler, Gazavatnâmeler ve Zafernâmeler bir hayli yaygındır. Mehmet Neşrî, Enverî, Şehdî, Aşıkpaşazâde, Tursun Bey, İdris-i Bitlisî, Kemal Paşazade, Lütfî Paşa, Hoca Sadeddin, Selânîkî ve Gelibolulu Mustafa Âli, Klasik Dönemin önde gelen tarih yazarlarıdır. Her toplum ve uygarlıkta olduğu gibi Osmanlı Devletinde de tarihçilik anlayışı kendine özgü dinamiklere sahipti. Osmanlı'nın kuruluşundan yıkılışına kadar çeşitli dönemlerde kaleme alınan tarihi eserler devlet anlayışının ve mevcut koşulların niteliği hakkında ipuçları vermektedir. Osmanlı Devletinin en güçlü dönemi olarak bilinen ve Türk tarih anlatımında Yükselme Dönemi adıyla tanımlanan dönemdeki tarih yazımı da bu güce yaraşır bir hal almıştır. Yükselme Döneminde kaleme alınan tarihi kronikler incelendiğinde, bu eserlerin devlet anlayışı ekseninde kaleme alındığını tespit edebilmek mümkündür. Bu araştırmada Mustafa Selânîkî Efendi'nin hayat biyografisi ve tarihçiliği inceleme konusu yapılmıştır. Hayatıyla ilgili biyografik kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça kısıtlıdır. Yazdığı eserlerinde babasının vefat ettiği Selânîk'e atıfta bulunarak kendisini "Selânîklü" olarak tanımlar. Bu bilgi, doğduğu yerin Selânîk olduğunu düşündürmektedir. Hâfız olduğu dönemde Kanûnî Sultan Süleyman'ın ölümü hakkında verdiği bilgilerden, çeşitli maliye kâtipliği görevlerini üstlenerek Maliye Kalem'i'nde yetiştiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı Tarihi, Yükselme Devri, Mustafa Selânîkî Efendi

ABSRTACT

Religion, which determined individuals' understanding of the universe and life in ancient and medieval times, also influenced Ottoman historiography. The expressions used by Ottoman historians when making topics or definitions related to history are generally based on the Islamic understanding of history. Although there is insufficient information on historiography in the founding years of the Ottoman Empire, there is a large body of knowledge about the later periods. Ottoman historiography, which was initially characterized by a simple style, was gradually influenced by Persian historiography, which was dominated by works written for artistic purposes. The use of Persian and Arabic became widespread in Ottoman historiography; however, there was no break with Turkish. In Ottoman historiography, Tevârih-i Ali Osman, which deals with the Ottoman dynasty, and Fetihnames, Gazavatnames and Zafernames, which deal with conquests, are quite common. Mehmet Neşrî, Enverî, Şehdî, Aşıkpaşazade, Tursun Bey, İdris-i Bitlisî, Kemal Paşazade, Lütfî Paşa, Hoca Sadeddin, Selânîkî and Gelibolulu Mustafa Âli were the leading historical writers of the Classical Period. As in every society and civilization, the understanding of historiography in the Ottoman Empire had its own dynamics. The historical works written in various periods from the foundation of the Ottoman Empire to its collapse give clues about the nature of the understanding of the state and the existing conditions.

AHI EVRAN

International Congress on Scientific Research - IV

The historiography in the period known as the most powerful period of the Ottoman Empire and defined as the Period of Ascension in Turkish historical narrative also became worthy of this power. When the historical chronicles written during the Ascension Period are analyzed, it is possible to determine that these works were written on the axis of state understanding. In this study, Mustafa Selânikî Efendi's biography and historiography are analyzed. The information about his life in biographical sources is quite limited. In his works, he refers to Thessaloniki, where his father died, and defines himself as "from Thessaloniki". This information suggests that he was born in Thessaloniki. From the information he gave about the death of Suleiman the Magnificent when he was a scribe, it is understood that he was trained in the Finance Pen by undertaking various finance clerk duties..

Keywords: Islamic History, Ottoman History, Rise Era, Mustafa Selânikî Efendi

Giriş

İlk Çağ ve Orta Çağ dönemlerinde, insanların dünya ve yaşam algılarını şekillendiren din, Osmanlı tarih yazımını da etkilemiştir. Osmanlı tarihçilerinin tarih kavramı ve tanımları genellikle İslam tarih anlayışına uygun olmuştur. Örneğin, Münecimbaşı'na göre tarih, enbiyâların, evliyaların, âlimlerin, şairlerin, sultanların ve diğer önemli şahısların geçmişteki faaliyetlerinin bilinmesi olarak tanımlanmıştır. Diğer yazarların tarifleri de genel olarak benzer niteliktedir. Neşrî'ye göre ise tarih, mülûk-ı kirâm ve selatin-i izâmın geçmişteki olaylara vâkıf olması, önceki hükümdarların ve devlet adamlarının durumlarına aşina olması anlamına gelir. Osmanlı aydınlarını tarih kitabı yazmaya iten sebepler ve bu ihtiyacın neden doğduğu, yazarların tarih kitabı yazma düşüncesi ve gerekçeleri, onların tarih anlayışlarına dayanır. Osmanlı tarihçileri, tarihin ibret, nasihat, tecrübe ve ders alma aracı olduğunu vurgulayarak, insanlığa faydalı bir bilgi kaynağı olarak görmüşlerdir. Nâima, tarih okumanın deneyim kazandıracağını, önceki tarihçilerin yol açtığı bu alanda devam etmenin bir görev olduğunu ve bu nedenle eserini meydana getirdiğini belirtmiştir. Âşıkpaşazâde ise *Tevarih-i Âl-i Osman*'ı yazma sebebini, padişahların hatıralarının hayır ve dualarla anılmasını arzulamasına dayandırmıştır. İbrahim Peçevî'nin neden böyle bir tarih kitabı yazdığını açıklarken, öğrendiği bilgilerin kaybolmaması ve yaşatılması amacıyla böyle bir eser ortaya koymuş olduğunu ifade etmiştir.

Osmanlı tarihçileri genellikle, ilmiye ve kalemiye mensup kişilerden oluşmaktaydı. İlmîyeden gelenler genellikle ulema olarak tanınırken, kalemiyeden gelenler ise kâtip olarak biliniyordu. Ancak, genel olarak ağırlığın ilmiye zümresinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu iki meslek grubunun yetişme tarzları ve meslek çizgileri birbirinden farklıydı. İlmîye sınıfı için standart bir medrese eğitimi öne çıkarken, kalemiye sınıfı ise genellikle usta-çırak ilişkisi içinde kalem/yazım eğitimine tabi tutuluyordu. Ancak, bireysel tarih yazımında ve vakanüvislik gibi resmi tarih yazımında medrese kökenlilerin çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir.

Osmanlı Devleti, iktidar, hâkimiyet ve egemenlik gibi devlet ve saltanat kavramlarını esas olarak eski Türk ve İslam siyasi düzenlerinden alarak yönetmiştir. Osmanlıların devlet idaresinde Orta Asya Türk geleneğine ve İslam devlet geleneğine dayandıklarını söylemek mümkündür. Yani, Osmanlılar, eski Türklerin örfi kaidelerine İslam şeri kaidelerini ekleyerek devlet yönetimini temellendirmişlerdir. Medrese eğitimi alan ulema, bu düşünceleri yaymaya çalışmış ve Osmanlı ideolojisinin dışında düşünce içerisinde olmamışlardır. Bu nedenle, Osmanlı tarih yazarlarının çoğunun medrese kökenli olması, yazılan eserlerin Osmanlı ideolojisine uygun olmasını sağlamıştır. Örneğin, Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth* adlı eserinde siyaset, din, saltanat ve İslam'ın özdeşliğinden yararlanarak saltanatı ve hükümdarları meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bürokrasiden gelen Osmanlı tarih yazarları da benzer şekilde düşünce içinde olmuşlardır. Özellikle kâtiplerden oluşan bu zümre genellikle Osmanlıların resmi tarih yazarları olarak kabul edilir. Enderun'da Osmanlı ideolojisiyle yetiştirilen kâtipler, tarih yazma aşamasında doğal olarak Osmanlı politikalarına uygun hareket etmiş ve bilinçaltındaki ideolojilerini eserlerine yansıtmışlardır. Vakanüvis unvanı, Osmanlı merkez teşkilatında vazifeli devlet tarihçisine verilen bir isimdir. Vakanüvisler, kendilerinden önce yazılanları inceleyerek ve hizmette buldukları dönemin olaylarını yazmakla görevlendirilerek Osmanlı tarihinin yazımına çalışmışlardır. Bu kurumun XVIII. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak, vakanüvislik öncesinde şehnameci unvanıyla bilinen memurlar bulunmaktaydı. Bu memurların görevi padişahların özelliklerini, zaferleri ve şanlı günleri tasvir etmek ve bu eserlerini genellikle "Şehname" tarzında manzum olarak yazmaktan ibaretti.

AHI EVRAN

International Congress on Scientific Research - IV

Osmanlı tarihine dair ilk kaynaklardan biri, XV. yüzyılın başlarında yazılmış olan Yahşi Fakih *Menakıbnâme*'si'dir. Ancak ne yazık ki, bu eser günümüze ulaşmamıştır. Yahşi Fakih, Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakih'in oğlu olarak bilinir. *Menakıbnâme*'sini yazarken kendi gözlemlerinin yanı sıra babasının tanıklık ettiği ve duyduğu olayları da kullanmış olmalıdır. Aşıkpaşazâde, Osmanlı tarihinin ilk dönemlerine dair önemli bilgiler içeren bu tarih kitabını görmüş ve okumuştur. Hastalandığı bir dönemde Yahşi Fakih'in evine misafir olan Aşıkpaşazâde, kendi tarihini yazarken Yahşi Fakih'in kitabındaki bilgileri kullanmıştır. Bu *Menakıbnâme* muhtemelen Osmanlı Beyliği'nin ilk yıllarına dair bilgiler sunan Anonim *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı eserlere de kaynaklık etmiştir.

Günümüzde elimizde bulunan en eski Osmanlı tarih kaynaklarından biri, XV. yüzyılın başlarında yazılmış olan Ahmedî'nin *İskendernâme*'sidir. Ahmedî, 815 (1412-1413) yılında ölmüş olup, manzum bir eser olan *İskendernâme*'sinde Büyük İskender'in hikâyesinden yola çıkarak felsefe, ilahiyat, tıp ve tarih konularına değinmiştir. 8 bin beyitten fazla olan bu eserin sadece 340 beytinde Osmanlı tarihine dair bilgiler bulunmaktadır. Ertuğrul Gazi'den Yıldırım Bâyezid devrine kadar olan bölüm, Osmanlı tarihine dair bazı bilgiler içermektedir. Ahmedî, daha sonra 813/1410 yılına kadar eklemeler yapmıştır. Diğer bir önemli kaynak, II. Murad dönemine ait *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Han* adlı eserdir. Bu eserde II. Murad devrinde meydana gelen İzadi ve Varna savaşları detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ancak, elimizdeki nüsha bazı sayfaların eksik olması nedeniyle tam bir metin değildir.

II. Murad döneminden itibaren Osmanlı tarihine dair önemli bilgiler sunan anonim tarihler de bulunmaktadır. Anonim *Tevârih-i Âl-i Osmân* olarak adlandırılan bu tarihler, Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişiyle başlar ve farklı tarihlerde sona erer. Bu tarihlerin çoğu II. Bâyezid dönemine kadar uzanmaktadır. Ayrıca, tarihî takvimler de Osmanlı tarihine dair bilgiler içeren kaynaklardır. Saray takvimleri olarak bilinen bu metinler, peygamberlerden başlayarak halifelerin ve Osmanlı padişahlarının kronolojik listelerini içerir. Fatih Sultan Mehmed dönemi, Osmanlı tarihinde önemli bir dönem olmasına rağmen, tarihçilik bu yıllarda hala gelişmemiştir. Enverî'nin *Düstûrnâme* adlı eseri, bu döneme dair önemli bilgiler içermektedir. Ayrıca, Enverî'nin *Teferrücnâme* adlı eseri de bu döneme dair geniş bilgiler içerdiği anlaşılmakla birlikte, maalesef kaybolmuştur.

Osmanlı Devleti'nde resmî tarih yazıcılığı, XVIII. yüzyıl başlarında vakanüvislik kurumunun ortaya çıkmasıyla birlikte başlamış ve imparatorluğun sonuna kadar devam eden devlet hizmeti haline gelmiştir. Ancak vakanüvislik, Fatih Sultan Mehmed döneminde başlayan ve Kanunî devrine kadar devam eden şehnâmecilik geleneğinin devamıdır. Bu iki kurumun amaçları ve ortaya koydukları eserler arasında önemli farklar bulunsa da, şehnâmecilik ve vakanüvislik, resmî tarih yazıcılığının farklı dönemlerini temsil etmektedir. Şehnâme yazıcılığı, Fatih Sultan Mehmed döneminde başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed, Şehdî'yi tarihî olayları şehnâme tarzında yazması için görevlendirmiş, ancak bu ilk deneme başarılı olamamıştır. II. Bâyezid döneminde ise resmî tarih yazıcılığı Türkçe ve Farsça olarak İdris-i Bitlisî ve İbn Kemal'in eserleri ile kendini göstermiştir.

İdris-i Bitlisî'nin *Heşt Bihişt* adlı eseri, II. Bâyezid'in emriyle kaleme alınmış ve ilk sekiz Osmanlı padişahını Farsça olarak anlatmıştır. İran tarih yazıcılığına örnek olan bu eserde, Osmanlı tarihinin ilk dönemleri için orijinal bilgiler bulunmamaktadır. İdris-i Bitlisî'nin eseri, daha sonra 1146/1734 yılında Abdülbâki Sadi Efendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İbn Kemal, II. Bâyezid'in emriyle Türkçe bir tarih yazmış ve eserini zamanla genişleterek Osmanlı tarihçiliğinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Mustafa Selânikî Efendi'nin Hayatı

Mustafa Selânikî hakkında pek çok bilgi bulunmamakla birlikte, babasının Selanik'te vefat ettiği ve kendisini de Selânikî olarak adlandırmasından dolayı Selânik doğumlu olduğu düşünülmektedir (İşşirli, 1999: 36/357). Ahmet Refik'in *Âlimler ve Sanatkârlar* adlı eserinde, Mustafa Selânikî ve yazdığı eser olan *Târih-i Selânikî* hakkında bilgiler bulunmaktadır. Refik, Selânikî'nin gerçek adının Mustafa olduğunu belirtir ve onun hakkında çok fazla bilgi olmamasına rağmen, Selânik doğumlu olduğunu ve Osmanlı tarihçileri arasında önemli bir yere sahip olduğunu ifade eder. Mustafa Selânikî'nin hayatını tam olarak öğrenemediğini ancak sipâhi ocağının kâtiplerinden biri olduğunu duyduğunu belirtir (Refik, 1924: 37).

Müellifin eserinde, ailesi, gençlik dönemi, eğitimi, mesleki kariyeri ve hayat hakkındaki bilgileri çeşitli yerlere serpiştirdiği gözlemlenmektedir. Eserinde Selanikli olduğuna dair bahsedilen ifadeler

dayanarak, yazarın Selanik'te vefat ettiğini belirtmesi, onun Selanikli olduğu sonucunu çıkarmamıza olanak tanımaktadır. Ayrıca, Müellifin Kur'an-ı Kerim'i çok iyi okuduğu hatta hafız olduğuna dair verdiği bilgiler, Kanunî'nin ilmi, teşhiz ve tekfini yapması için sunduğu bilgilerle desteklenmektedir. Eserde aynı zamanda, yazarın geçmiş yıllarda önemli mali görevleri üstlendiği ve sorumluluk mevkilerinde bulunduğu vurgulanmaktadır. Bu durum, Selânikî'nin maliye alanında kapsamlı bir deneyime sahip olduğunu ve maliye kâtipleri arasında yer aldığını göstermektedir. Esere eklenen yıllar boyunca üstlenilen mali görevler, yazarın maliye alanındaki tecrübelerini ortaya koymaktadır (İpşirli, *Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî*: 1/14).

Mustafa Selânikî, Kanunî Sultan Süleyman döneminde yaşamış ve çeşitli görevlerde bulunmuştur. İlk belirtilen görevi Haremeyn Mukataacılığı olup 1580 yılına kadar bu görevde bulunmuştur. Sokullu Mehmet Paşa ve Sadrazam Ali Paşa'nın yakın çevresinde yer almıştır. Bir dönem Avusturya'ya yapılan sefere katılmış ve sefer sırasında Sokullu Mehmet Paşa'nın sarayında Fetih suresini kıraat etmekle görevlendirilmiştir. Edirne menziline Sadrazam Ali Paşa'nın vefat etmesi üzerine yerine Sadrazam olarak Sokullu Mehmet Paşa geçmiş ve bu süreçte Selânikî, babasının vefat haberini almasına rağmen vatanına gitmek yerine sefere katılmayı tercih etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'dan ayrılırken muhteşem bir alayla yola çıkması üzerine Selânikî de sefere katılmıştır. Mustafa Selânikî, sefer sırasında Sokullu Mehmet Paşa'nın emirlerini yerine getirmiş, ancak bu seferdeki görevi net olarak bilinmemektedir. Zigetvar seferinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın vefat ettiği bir dönemde, Sokullu Mehmet Paşa vefatı bir süre askerden gizlemeyi başarmıştır. Sokullu, vefat konusuyla ilgili diğer vezirlerle görüşmeler yaparken, Selânikî de çadırda bulunmuş ve tüm olayları belleğine kaydetmiştir. Sefere devam kararı alınmış, Kanunî'nin cenazesinin başında Kur'an-ı Kerim okunmuştur. Zigetvar fethedildikten sonra Kanunî'nin ölümü askere bildirilmiş, bu haber üzerine bütün asker yasa boğulmuştur. Matemli bir hava içinde İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a dönüşte Mustafa Selânikî, Sultan Selim'in cülus bahşişi dağıtılmasında görev almıştır. Selânikî, Kıbrıs'ın fethinden, İnebahtı felaketine ve Navarin seferinde Türk donanmasında yer almıştır (Refik: 1924: 39-40).

Selânikî, ahlak ve dürüstlüğü takdir ettiği Boyalı Mehmed Paşa (Kara Nişancı) tarafından devlet hizmetinde görevlendirilmiş ve bu görevi dört yıl boyunca başarıyla sürdürmüştür. Ayrıca, Sadrazam Özdemir-oğlu Osman Paşa'nın 992 (1584) yılında İstanbul'da sefer hazırlığı sırasında Selânikî Efendisi Mehmed Paşa ile birlikte 5000 adet tугra beyaz ahkâm götürdüğü bilinmektedir. Osman Paşa, Selânikî'nin bu hizmetinden memnun kalmış ve kendisine uygun bir görev verilmesi için Sadaret kaymakamı Mesih Paşa'ya bir sipariş-name göndermiştir (İpşirli, *Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî*:1/15). Sadrazam, Mustafa Selânikî'nin daha iyi bir görev almasını isteyerek, onu silahtarlar kâtipliğine getirtmiştir. Silahtar kâtibi olarak Gence seferine katılan Selânikî, Gence kalesi inşaatında sağladığı hizmetlerinden dolayı ulufesine üç akçe eklenmiştir. Daha sonra Sipahi kâtipliğine atanmıştır. Selânikî, şark seferi sırasında İstanbul'dan aldığı bir hükümlerle, askerinin tam olarak İstanbul'a geldiğini ve hizmetine devam etmesi gerektiğini öğrenmiştir. Ancak, bu hüküm üzerine İstanbul'a gelen Selânikî görevinden alınmıştır. Görevden alınma sebebini bilmemekle birlikte, Mustafa Selânikî, görevinin kendisinden alınıp (Refik, 1924: 42) hak etmeyen birine verilmesini sert bir dille eleştirmiştir. Sipahi kâtipliğinden azledilen Selânikî, devlet ricali ile iyi ilişkilere sahip olduğu için boşta bırakılmamış ve yeni bir görevle atanmıştır (İpşirli, *Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî*: 1989: 1/14).

Mustafa Selânikî'nin kariyerinde Ferhat Paşa'nın sadareti, onun için bir ikbal dönemi olmuştur. Ferhat Paşa, Mustafa Selânikî'ye ruznâme tutma görevini vererek Anadolu muhasebeciliği görevini de kendisine tevdi etmiştir. Ancak, Ferhat Paşa'nın görevden ayrılmasının ardından Mustafa Selânikî bu görevlerinden alınmıştır. Daha sonra, Sadrazam Siyavuş Paşa'dan müteferrikalık görevini talep eden Mustafa Selânikî, 45 akçe maaşla Dergâh-ı Ali müteferrikası olmuştur (İpşirli, 1999: 36/358).

Ahmed Han, Gilan hâkimi olarak Osmanlı'ya sığınmıştır ve bu durum üzerine Mustafa Selânikî'ye Ahmed Han ile ilgilenme görevi verilmiştir. Ahmed Han ile dostluk kurmuş, ilmî sohbetler ve tartışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak, Ahmed Han'ın Safevîler tarafından işgal edilen ülkesine dönme talebi, Osmanlı'dan beklediği yardımı alamayınca Kerbelâ'ya gitmek üzere ayrılmasına neden olmuştur. Mustafa Selânikî, Ahmed Han'ın gitmemesi için çaba sarf etmiş ancak başarılı olamamıştır. Ahmed Han, yolculuğu sırasında Gence Beylerbeyi tarafından Temmuz 1594'te tutuklanmıştır. Mustafa Selânikî, Ahmed Han'ı kurtarmak için çaba gösterse de başarılı olamamıştır (İpşirli, *Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî*: 1989: 1/15).

Matbah-ı Âmire kâtipliği görevi boşaldığında Mustafa Selânikî bu göreve başvuruda bulunmuş, ancak bu görev Sultan III. Murad tarafından Fedai İsmail'e verildiği için ataması mümkün olmamıştır. Bu olay sonrasında Mustafa Selânikî, güvenilmez kişilerin işe alınmasıyla Matbah-ı Âmire'nin masraflarının nasıl arttığını anlatmıştır. Matbah-ı Âmire masraflarını incelediğinde, Kanunî Sultan Süleyman zamanında kırk sekiz yük, Sultan Selim zamanında altmış üç yük, Sultan III. Murad zamanında Anadolu muhasebecisi iken yüz elli altı yük ve kendi başvuru yaptığı zaman iki yüz on yük olduğunu belirtmiştir. Mustafa Selânikî, Sultan III. Murad'ı sürekli olarak gözlemleme fırsatına sahipti. Mustafa Selânikî'nin betimlemelerine göre, Sultan III. Murad, güzel yüzlü, açık kaşlı, kara gözlü, kumral sakallı, yassı burunlu, çak ve orta boylu, şişmanlamaya eğilimli, ak benizli, silahşor ve çevik bir kişilik sergilemekteydi (Refik, 1924: 46).

Mustafa Selânikî, Sultan III. Mehmed'in ulufe ve cülûs bahşisi dağıtılması görevini üstlenmiştir. Sultan III. Mehmed, Eğri Seferi'ne çıktığında, Mustafa Selânikî İstanbul'da kalmıştır. Eğri seferi sırasında Haçova Savaşı'ndan kaçan bazı kişilerin malları İstanbul'da müsadereye uğramış, bu süreçte Selânikli Mustafa Efendi görev yapmıştır (Refik, 1924: 47). Sadrazam İbrahim Paşa tarafından ruznâme-i hümayûn hizmetine ek olarak, Mustafa Selânikî'ye evkâf muhasebeciliği görevi verilmiştir. İki yıl süreyle evkâf muhasebeciliği yapmıştır. Ancak görevi Dârüssaâde Ağası Osman Ağa'ya devredilmiştir. Mustafa Selânikî'nin görev sürecinde, seferden dönenlerin ulufeleri de onun nezaretinde dağıtılmıştır. Ancak, evkâf muhasebeciliğinden alındıktan sonra vakıfların idaresindeki bozuklukları ve israfi eleştirmiştir. Nisan 1599 tarihinde tekrar Anadolu muhasebeciliğine atanmış ve seferden dönen bölük halkının görevlerinin dağıtılması görevi de Mustafa Selânikî'ye verilmiştir.

Mustafa Selânikî, sipahi isyanları sırasında Yahudi karısı Kira'nın feci bir şekilde katledilmesine tanık olmuş ve bu olayları eserinde detaylı bir şekilde kaydetmiştir. Şair Bâki'nin vefatı onu derinden üzmüş, çünkü Bâki'nin birçok iyiliğini görmüş ve tanımıştır (İpşirli, *Selânikî Mustafa Efendi, Târîh-i Selânikî*: 1989: 1/15). Eserinde verdiği son bilgide, Şeyhülislam Sun'ullah Efendi tarafından Vezir İbrahim Paşa'ya bir haberi bildirmek üzere geçici görevlendirildiği ifade edilmiştir. Mustafa Selânikî'nin 1600 tarihinden sonraki yaşamı, ölüm tarihi ve nerede defnedildiği gibi kişisel bilgiler eksiktir (Refik, 1924: 47). Ancak, eserinin 1600 tarihinden sonraki devam etmemesi, onun o tarihlerde vefat etmiş olabileceği düşüncesini akla getirir. Mustafa Selânikî, *Târîh-i Selânikî* (1563-1600) adlı eseriyle, Kanuni Sultan Süleyman'ın son dönemlerinden III. Mehmed'in saltanat ortalarına kadar olan dönemi kapsayan önemli bir tarihçi olarak tanınır (İpşirli, 1999: 36/358).

Mustafa Selânikî'nin Eseri *Târîh-i Selânikî*

Târîh-i Selânikî, XVI. yy sonları ve XVII. yy başlangıcı tarihlerini kapsayan önemli bir tarihi eserdir. Bu yılların detaylı bir şekilde incelenmesi için kritik bir vesika niteliği taşır. Tarihçinin, yaşadığı dönemin siyasi olaylarını anlattığı ve birlikte yaşadığı önemli kişilerin portrelerini çizdiği bu eser, Zigetvar Seferi ve Şark Seferi gibi olaylara özellikle ayrıntılı bir şekilde odaklanmıştır. Matbu nüshası (1593-1600) yılları arasında *Nâima Tarihi*'nde detaylı bir şekilde yazıldığı için basılamamıştır. Ancak, bu basılamayan kısımlar, özellikle 1588 tarihinden sonraki olayları içerir ve şark seferi sırasında kaleme alınmıştır.

Selânikî, eserindeki külfetten uzak üslubu, ifadesi ve konulara yaklaşımıyla tarih yazıcılığı türünde güzel bir örnek sunmuştur. *Târîh-i Selânikî*'de yer alan gün ve ay tarihleri bazen diğer kaynaklardan farklılık gösterir. Başlıklar genellikle Türkçe olmakla birlikte, Farsça başlıklar da mevcuttur. İmla hataları çoğunlukla müstensihlerden kaynaklanmaktadır. Selânikî, dua cümlelerinde farklılıklar sergiler; yaşayan devlet adamlarına hayırlar temenni eden cümleleri genellikle Arapça, teşkilatın düzelmesini dileyen cümleleri ise Türkçe ve Arapça olarak yazmıştır. Dua cümleleri, olayların gerçekleştiği güne göre sıralanmıştır. Ayet, hadis, kelâm-ı kibar gibi ifadeleri genellikle Arapça olarak kullanmıştır. *Tarih-i Selânikî* gibi Türkçe imlâ intikal döneminde yazılan eserlerde, imlanın bugünkü alfabe ile yazılmasının zorluklara yol açtığı bilinmektedir. Fiillerin edilgen şekilde ses uyumuna göre kullanıldığı ve geçmiş zaman takılarının kullanıldığı eser, dil yapısı açısından dikkat çeker (İpşirli, *Selânikî Mustafa Efendi, Târîh-i Selânikî*: 1989: 1/24).

Mustafa Selânikî, eserinde sadece önemli olayları değil, aynı zamanda yapılan hataları da detaylı bir şekilde ele almıştır. Özellikle Sultan II. Selim dönemine ait yazdığı satırlar oldukça çarpıcıdır: "Gerçekten de İslam askerlerinde bir gayret kalmamış, İslam'a karşı bir zayıflık hükmetmiştir. Birçoğu

AHI EVRAN

International Congress on Scientific Research - IV

dünyanın sonunu ister gibi davranırken, dinin namusu konusunda çok gevşek bir tavır sergilerdi. Bu nedenle hiçbir şekilde haramdan kaçınmaz ve isyana batarlardı. İsyancılar kesin olduğu için inkâr yolunu tercih ederler ve emr-i bi'l-ma'rûfu terk ederlerdi. Bu nedenle bu tür davranışları teşvik eden hükümdarlarımız da adalet ve doğruluk üzerine kurulu değillerdi; rüşvet kapısı açık, ehil olmayan ve her hakkı tanımayan uygun olmayan kişiler, bu açık kapıdan içeri sızarak, alçaklar ve reziller bu yolla hükümet makamına gelmişlerdir. Bu kişiler cahillere ve bilgisizlere itibar etmiş, kalplerinin kanını akıtarak umursamış ve iş başında denemiş, namus ehli kimselerce göz nuruyla edinilip marifet sahibi olanları ise feleğin ayakları altına koymuşlardır. Ulema sınıfında değişiklikler ve bozulmalar giderek artmaktaydı. Din âlimleri, ilme'l-yakîn zümresine ait değillerdi. Bu kesimden emr-i bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l münker yapanlar geri çekildikçe, halk âlimleri ve şeyhleri taklide başlamıştır. Bunlar arasında bozulma ve bulaşma kaçınılmazdı ve bu elbette kıyamet alametidir” (Refik, 1924: 51).

Selânikî, dönemindeki adaletsizliklere güçlü bir şekilde karşı çıkmış ve o dönemin düzensizliklerini detaylı bir şekilde kaydetmiştir. Mesleğini ustalıkla yapanlara büyük saygı göstermiş ve herkesin kendi alanında ilerlemesini ve kendini geliştirmesini desteklemiştir. Sultan III. Murad'ın vefatında, devrindeki rüşvet ve haksızlıkları tarafsız bir şekilde anlatmıştır. Selânikî'nin eserinde *Nâima Tarihi*'nde bulunmayan bazı parçalar ve bilgiler yer alır. Nâima, Selânikî'yi incelemiş olmasına rağmen önemli detayları eserine eklememiştir. XVII. yüzyıl devlet adamları, *Nâima Tarihi*'nden daha ayrıntılı bir şekilde bilgi verirler. 1594 yılında İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in bir gemisi gelmiş ve Selânikî, hayretler içinde kalarak şu bilgileri yazmıştır: “İngiltere adası vilayeti, üç bin yedi yüz mil uzaklıkta bir denizde yer alır ve İstanbul Halic'inden oldukça uzaktadır. Hâkimi, mülküne, devlete ve saltanata tam bir kudretle hükmeden bir kadındır ve elçisi ubudiyet-name ile gelip pişkeşi ile hediyelerini sunmuştur. O gün divan çok kalabalıktı ve elçiye kanun gereği ziyafet ve ikramda bulunuldu. Gemisi, İstanbul'a benzer şekilde görülmemiş bir gemiydi. Üç bin yedi yüz mil uzak denizde seyreden seksen üç parça gemisi vardı ve hemen top kullanıyordu. Diğer donanımların yanı sıra ateş saçan dış görünüşü son derece etkileyiciydi. Devranın ucubesi olarak nitelendirildi ve böyle kaydedildi. (Refik, 1924: 52).

Selânikî, Yemen Fatihî Sinan Paşa'nın aç gözlülüğünü, Türk ordusunun onurlu ve şerefli geçmişine yönelik darbelerini, devlet büyüklerine karşı olumsuz tutumunu ve Ferhad Paşa'nın zalimlerin elinde hayatını kaybetmesiyle tamamlanmamış türbesinin ziyarete kapatılmasını detaylı bir şekilde tasvir etmiştir. Selânikî'nin İstanbul'un sosyal yaşantısına dair anlattıkları, *Nâima Tarihi*'nde bulunmayan önemli detaylardır: “Bu sırada halkın alım gücü giderek azalıyor, doğru ölçülü akçenin sekiz üstüne çıkmasıyla birlikte sahte para basanlar tarafından bozuk akçelerin piyasaya sürülmesiyle herkesin temel ihtiyaçlarını karşılamak güç hale geliyordu. Şehre mal getiren tüccarlar ve çiftçiler büyük hayal kırıklığına uğruyor, geçimleri zorlaşıyor; saray hizmetkârları, solaklar, bölükbaşılar, yeniçeriler, sipahiler ve cebeciler ile topçular, her türlü ticaret ve meslek dalında sermaye biriktiremiyor, bireysel gelir ve kazanç elde edemiyorlardı. Faiz yasaklandığı için gıda ve gemi sahipleri ile ortaklık kurma olanakları kısıtlanan hükümdarlık hizmetindeki kişiler, hâkimiyetlerini sürdüremiyor hale geldiler. Bu nedenle karaborsacılar, getirdikleri gıda ve erzakı depolara bırakarak, dinar ve dirhem üzerinden yapılan ticaretten dolayı izin alamadıkları için zorluk ve darlık çekmeye başladılar. Devletin önde gelen yetkilileri Divan-ı Muallâ'dan yüz yirmi altın ve yetmiş akçe alıp, daha sonra ihtiyaç duydukları yüz altmışaltın ve yüz on akçe vererek, ardından bütün halktan Hazine-i Âmire'ye altın ve iki akçe eksik gürüş ile alınan vergileri ödemeleri için emir aldılar. Bu sırada duyurular yapılarak “kesinlikle yasak” denilerek altının yüz yirmi, gürüşün yetmiş olması ve düşük kalitede akçelerin geçerli olmaması belirtildi. Herhangi bir suçlu bulunması durumunda ise Bostancıbaşı Ferhad Ağa'ya bildirilmesi için kesin talimat verildi.” (Refik, 1924: 57-58).

Târîh-i Selânikî, önemli bir özelliğe sahiptir çünkü müellifi, tamamen kendi yaşadığı dönemi kaleme almıştır. Bu durum, eserin devlet ricali ile olan doğrudan ilişkisini ve müellifin verdiği bilgilerin güvenilirliğini arttırmaktadır. Aynı zamanda, müellif, eserini hazırlarken çeşitli yazılı ve sözlü kaynaklara da başvurmuştur. Eserin dikkate değer bir özelliği, neredeyse her türlü bilgi bakımından zengin olmasıdır. Eseri Türkçeye hazırlayanın ifadesine göre, bu zenginlik, müellifin yetkililerden çeşitli vesilelerle elde ettiği bilgilerle olayların perde arkasını ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Bu, *Târîh-i Selânikî*'in sadece tarihî olayları değil, aynı zamanda olayların derinlemesine analizini sunan kapsamlı bir eser olduğunu gösterir.

Târîh-i Selânikî aynı zamanda, dil hususiyetleri açısından da dilbilimcilere önemli bir başvuru kaynağı olabilir. Eser, Osmanlı Devleti'nin uzun bir döneminde devlet ricali ve ümerasının biyografileri üzerine detaylı bilgiler sunarak, bu konuda uzmanlaşmak isteyen araştırmacılara önemli bir kaynak sunmaktadır. Kısacası, Osmanlı Tarihi ile ilgilenenler için bir el kitabı niteliğindedir. Eserin dil ve üslup özellikleri kendine özgüdür. Selânikî'nin sade ve karmaşıklıktan uzak üslubu, konulara yaklaşımıyla farklı bir tarih yazımı örneği sunar. Ancak, eserin değeri dil ve üslubundan ziyade gözlemlere dayalı olup, içerdiği zengin bilgilerden gelir. Selânikî'nin çağdaş tarihçilerle karşılaştırıldığında verdiği tarihlerin çoğunlukla daha doğru olduğu, ancak bazılarında hatalara düştüğü görülmektedir. Eserde sıkça rastlanan başlıklar genellikle Türkçe olmakla birlikte, zaman zaman geleneksel bir yaklaşımı yansıtarak Farsça başlıklar da kullanılmıştır. Yazma nüshalarda metin ve başlıklarda zaman zaman imla hatalarına rastlanabilir. Metin içinde Türkçe yanında, ara sıra Farsça şiir, kıta, beyit ve mısralara da yer verilmiştir. Selânikî'nin eseri, dilin yanı sıra tarih anlatımındaki bu özellikleriyle dikkat çeker. (İpşirli, 1999: 36/358).

Mustafa Selânikî'nin Tarih Anlayışı

Selânikî, III. Murad'ın hastalığı ve ölümünü takiben saltanatının uzun bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu değerlendirmeler, tarihçinin olaylara hâkimiyetini, bozuklukları tespit etmedeki liyakatini, düşüncesini ve bağlı olduğu değerleri ortaya koymaktadır. Saltanatının ilk yıllarındaki titizliğini ve devlet işlerine gösterdiği dikkati öven Müellif, son dönemlerindeki gevşekliğini eleştirmiştir. Selânikî'nin, eski geleneğe uygun olarak, doğrudan tenkit yerine bazen bir Kur'an ayeti, bir Hadis-i Şerif, bir kalam-ı kibar veya bir şiirle kişileri eleştirdiği gözlemlenmektedir.

Selânikî, tamamen kendi yaşadığı dönemin olaylarını yazmış olup herhangi bir tarihi kaynaktan faydalanmadığını ifade etmektedir. Ancak, bazı yazılı ve şifahi kaynaklardan bilgi elde ettiği belirtilmektedir. Devrinin önemli devlet ricali ile sıkı bir ilişkisi olan Selânikî, onlar tarafından kendisine verilen hizmetleri ifa ederek, hadisle yönetim sanatını öğrenmiş ve şahısların karakterlerini, zaaflarını anlamıştır. Bu tür bilgileri genellikle duyduğunu veya öğrendiğini ifade ettiği eserinde sunmuştur. Selânikî'nin sık sık veya zaman zaman bahsettiği kişiler arasında Sokullu Mehmed Paşa, Feridun Ahmed Bey, Ferhad Paşa, Kızıl Ahmedli Mustafa Paşa, Koca Sinan Paşa, Siyavuş Paşa, İsari Baki, Şeyhülislam Sunullah Efendi gibi isimler bulunmaktadır. Bu kişiler, tarihin şifahi kaynağı durumundadır.

Selânikî, Tarihi'nde kullanıldığı kaynaklar arasında, eyalet ve serhatlerden gelen arzlar, mektuplar, Divan-ı Hümayun kayıtları, çeşitli maliye defterleri, teşrifat ve muhalefat defterleri, fetihnameler gibi resmi devlet belgeleri bulunmaktadır. Ancak, bu özelliklere rağmen, Selânikî'nin eseri uzun süre ilgi çekmemiştir. Yapılan incelemeler, Selânikî'nin içerdiği dönemi kısmen veya tamamen kapsayan diğer tarihçilere, örneğin Pegevî, Hasan Beg-zâde, Kâtib Çelebi, Nâima gibi tarihçilerin Selânikî'den bahsetmediklerini göstermektedir. Ancak, Solakzâde'nin Tarih'inde bazen "Bir rivayetde" ifadesiyle belirterek, Selânikî'yi işaret ettiği tespit edilebilmektedir (İpşirli, *Selânikî Mustafa Efendi, Tarihi-i Selânikî*: 1989: 1/21-22).

Mustafa Selânikî'nin bilgisi olmayan sivil kimliği, çeşitli öznel değerler üzerine inşa edilmiştir. Dikkatli bir okuyucu, eserinde ele aldığı konulara yaklaşımından, geçmişi, hassasiyetleri ve duruşunu analiz ederek pek çok şeyi çıkarabilir. Örneğin, müellifin eserinin ikinci cildinde, batıdaki sınır bölgelerinde yaşayan halkların durumunu diğer konulara oranla daha detaylı ve vurgulu bir şekilde ele aldığı gözlemlenebilir. Aynı zamanda III. Murad ve sonrasındaki dönemde kapı halkının yabancı unsurlardan oluşmaya başlaması, Selânikî'nin eserinde vurguladığı bozulma nedenlerinden biridir. Bu değerlendirmeler, muhtemelen Selânikî doğumlu olması ve bölgedeki seferlere katılması gibi kişisel deneyimlerinden kaynaklanmaktadır.

Mustafa Selânikî'nin sivil kimliği de birçok subjektif değer üzerine inşa edilmiştir. Dikkatli bir okuyucu, eserinde ele aldığı konulara yaklaşımından, bilgi sahibi olamadığımız geçmişi, hassasiyetleri ve duruşunu çözebilir. Örneğin, müellif, eserinin ikinci cildinde batıdaki sınır bölgeleri halklarının maruz kaldığı durumu diğer meselelere oranla daha baskın, ayrıntılı ve hassasiyetle ele almaktadır. Aynı zamanda III. Murad ve sonrası dönemde kapı halkının yabancı unsurlardan oluşturulmaya başlanmasını tarihçi için bozulma nedenlerinin esasları arasında görmektedir. Selânikî'nin bu değerlendirmeleri, Balkan illerinde doğup büyümüş, ayrıca bölgeye düzenlenen bazı seferlere katılmış bir insan olması açısından anlaşılabilir durmaktadır.

Nihayetinde, Mustafa Selânikî Efendi'nin sağladığı eşsiz bilgilerle, Osmanlı İstanbul'unun sosyo-ekonomik hayatının çeşitli yönlerine dair kısmi bir aydınlatma yapılmıştır. Büyük ölçüde resmi tarih anlatısını yansıtması da, bu sınırlı ışık huzmeleriyle, Osmanlı Klasik Dönemi'nin sosyolojik manzarası belirli açılardan görünür kılınmaya çabalanmıştır. Zamanın ruhu elbette ki sürekli değişmiştir; nesnelere ve insanlar, zaman ve mekân bağlamında faaliyet göstermiştir. Bu bağlamda, belirli sosyo-kültürel ve ekonomik temeller büyük ölçüde varlığını sürdürmüş olsa da, Osmanlı toplumunda da dönemsel olarak pek çok değişim, dönüşüm ve yenilikler gerçekleşmiştir. Bu ifadeden hareketle, Osmanlı Devleti'nin zengin arşivi ve -sayısı sınırlı olmasına rağmen- bireyin özel anlatıları gibi uzun soluklu projeler aracılığıyla Osmanlı sosyo-ekonomik hayatı, uzmanlar tarafından incelenebilir ve değerlendirilerek daha kapsamlı bir resim ortaya konabilir.

Târîh-i Selânikî'nin Özellikleri ve Değerlendirme

Arşiv belgeleri genellikle birinci elden kaynaklar olarak kabul edilirken, vekayinâmeler genellikle ikinci elden kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Ancak *Târîh-i Selânikî*, 1563-1600 yıllarına ait olup, bu dönemde arşiv belgelerinin sınırlı olduğu bir zamana aittir. Bu durum, eserin önemini daha da artırmaktadır. Osmanlı tarihini geniş bir perspektiften ele alarak vekayinâmeleri içeren bu eser, 1563-1600 yıllarının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki olayları detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan önemli değişimlere uğradığı bir devir olarak bilinmektedir. Özellikle *Târîh-i Selânikî* gibi, bu dönemi aydınlatmaya yönelik eserlerin yayına hazırlanması, tarihçiler için önemli bir kaynak oluşturur.

Eserin XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait olması, Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki karmaşık yapısını daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Müellifin, henüz vakanüvislik müessesesinin kurulmadığı bir dönemde bu eseri kaleme alması, onun olaylara büyük bir vukûfiyetle yaklaştığını göstermektedir. İstanbul'daki olaylardan, teşrifatlara, atama ve azillere, özellikle III. Murad'ın saltanatının sonlarından itibaren detaylı bir şekilde bahsedilmesi, eserin önemini ve içeriğinin zenginliğini ortaya koymaktadır.

Mustafa Selânikî Efendi'nin eserinde, Kanunî Sultan Süleyman dönemine ait önemli olayları kronikleştirdiği kitabında, 1563 Eylül'ünde yaşanan büyük bir sel felaketi sonucunda ortaya çıkan su sıkıntısının giderilmesi için Padişah Kanunî Sultan Süleyman'ın şehre su getirme projesinin Sadrazam tarafından nasıl ve neden engellendiği konusunda, sosyo-ekonomik tarih açısından etkileyici bilgiler bulunmaktadır. Padişahın Halkalı Deresi'ndeki av sahasına gitmek üzere yola çıkıp, şiddetli yağmur nedeniyle Ayastefanos yakınındaki "mîrî İskender Çelebi bağçesine" yerleşmesiyle başlayan hikâye, sıkı bir yağmur ve sel tasviri ile devam etmektedir. Söz konusu sel felaketi sonrasında Kanunî Sultan Süleyman, vezirleri ve diğer devlet görevlileriyle birlikte yıkılan su kemerlerini incelemek üzere olay mahallerine giderek, Mimarbaşı Sinân Ağa'dan görevlilerini nöbetleşe çalıştırıp kemerleri kısa sürede tamir ettirmesini talep eder. Selânikî'nin İstanbul merkezli olmasına rağmen ülkenin genelini etkileyen sefer hazırlıklarıyla ilgili aktardığı bilgiler ve tespitler, Osmanlı sosyal tarihi açısından önemlidir. Ele alınan bilgiler, devletin, savaş ve ekonomi politikalarının etkisiyle, sosyal sınıfların ve gündelik yaşamın nasıl değiştiğini ve ortaya çıkan yeni problemleri nasıl ortaya çıkardığını anlamamıza katkıda bulunmaktadır (Özcan, 2015: 265).

Selânikî, bu fotoğrafı değerlendirirken dönemin resmi yasakları ve yasaklama sebeplerini açıklamakla kalmaz; içki içilmesi ve bayram eğlenceleri düzenlenmesi konularındaki bazı kişisel değerlendirmelerini de ifade eder. Ona göre, yeniçerilerin bu davranışının arkasında, devletin bazı yasaklarının "intikam" amacı taşıdığını düşünmektedir. Bu bağlamda, yeniçeriler grubunun ekonomik konularda olduğu gibi, devletin belirli sosyal uygulamalarında da etkili olabildiğini belirtir. Selânikî, olayın aktörlerini sosyal gruplar veya sosyal duruşlar açısından tasnif etmektedir. İlk olarak, bütünü genel bir "yârenlik" çerçevesinde tanımlar ve ardından "bahadırlar, âşıklar ve atlılar" gibi alt gruplar halinde sıralar. Tarihçi, anlatının devamında olay yerinde hayatını kaybedenlerden yalnızca ikisi hakkında ekstra bilgi verme ihtiyacı hisseder, bu da o kişilerin ait oldukları sosyal grupları vurgulamış gibi görünür. Bu kişilerden biri, "gerçek bir seyyid soyundan gelen" genç Hüseyin'dir, diğeri ise aslen Diyarbakır'da yaşayan zalim bir sipahi olan Küçük İbrahim'dir (Özcan, 2015: 276).

Müellifin, mali konularda uzman olduğu ve çeşitli görevlerde bulunduğu belirtilmiştir. Bu da eserin, devletin mali yapısı ve ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler içerdiğini göstermektedir. Divan-ı hümâyûn evrakını inceleme imkânına sahip olması, hadiseleri objektif bir şekilde kaleme almasına

olanak tanımıştır. Eserde, Yeniçerilerin isyan ve muhalefetlerine geniş bir şekilde yer verilmesi, Osmanlı Devleti'nin askeri yapısının yanı sıra toplumsal ve siyasi dinamiklerini anlamak adına önemlidir. Ayrıca, ulema ile ilgili bahislerin geniş bir şekilde ele alınması da Osmanlı toplumunun dini ve kültürel yapısını anlamak açısından değerlidir.

Târîh-i Selânikî, müellifin Selânikî Zigetvar Seferi ile Gence Seferi'ne katılması sayesinde bu olaylar hakkında kâfi bilgiler içermektedir. Müellif, bu seferlere katılarak edindiği tecrübeleri aktarmış ve eyalet ile serhat bölgelerinden merkeze ulaşan bilgileri, arzuları ve şikâyetleri günü gününe kaydetmiştir. Eserin önemli bir özelliği de müverrihin bizzat yaşadığı ve şahit olduğu olayları kaleme almış olmasıdır. Müellifin tespitlerinde isabet olduğu da belirtilmiştir. Örneğin, Kanunî Sultan Süleyman döneminden sonra idarede başlayan aksaklıkların III. Murad döneminde daha da arttığını müverrih fark etmiştir. III. Murad'ı padişah, veziriazam, vezirler, ulema ve ümera gibi önemli yetkilileri eleştirerek uyarılarda bulunmuştur. Eser, müellifin endişelerini açıkça ortaya koyan ifadeler içermektedir. Örneğin "Ahval-i ruzgar-ı na-sazkarlığıdur" (Mustafa Selânikî Efendi, 1281: 356), "Tetimme-i kıssadur" (Mustafa Selânikî Efendi, 1281: 500, 857-58), "Etvar ve evza`-i ruzgardur" (Mustafa Selânikî Efendi, 1281: 852-53), "Şikâyet ez ahval-i ruzgar" (Mustafa Selânikî Efendi, 1281: 878) bölümler bunun en güzel örneklerini teşkil etmektedir.

Selânikî, III. Murad'ın vefatından sonraki dönemi detaylı bir değerlendirmeye ele almıştır (Mustafa Selânikî Efendi, 1281: 427-32). Bu değerlendirmede, müellifin meselelere ne kadar hâkim olduğunu gösteren önemli detaylar bulunmaktadır. Para değerindeki düşüş, giderlerin artışı ve nihayetinde hazine meselesinin ortaya çıkışı incelenmiştir. Aynı zamanda, mansıpların ehline verilmemesi ve sıkça yapılan atamalar eleştirilmiştir. III. Murad dönemi vezirleri ve ümerası da Selânikî'nin eleştirisine uğramıştır. Müverrih, rüşvet konusunda da sert ifadelerle eleştiride bulunarak "rüşvetler aşikâre verilüp-alınur her işini fa ihtilal-i külli gelüp, Devlet-i Osmaniyye'nin perişan hal olmasına bis niçe dünü etvar ihtiyar olunup" demektedir. Bu ifadeler, müverrihin dönemindeki mali ve idari sorunlara dair derinlemesine bir değerlendirme sunduğunu göstermektedir.

Sonuç

Mustafa Selânikî'nin hayatını ve kaleme aldığı "*Târîh-i Selânikî*" adlı eseri ile bu eser içinde geçen Arapça ve Farsça unsurlarda bulunmaktadır. Mustafa Selânikî'nin kendisini Selânikî olarak adlandırması nedeniyle Selanikli olduğu düşünülmektedir. Osmanlı Devleti'nde önemli görevlerde bulunmuş, bu sayede sadrazam ve paşalar gibi önemli kişileri yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın cenaze töreninde Kur'an okuyanlardan biri de Selânikî'dir, bu da onun iyi bir hafız olduğu düşüncesini pekiştirmektedir. Mustafa Selânikî, kâtip olarak birçok sefere katılmış, sefer kayıtları tutmuş, yabancı elçilere rehberlik etmiş ve çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bu görevler sırasında edindiği deneyimleri *Târîh-i Selânikî* adlı eserinde yazmıştır. Özellikle yolsuzluğun nedenlerini ve bu yolsuzlukların nasıl önlenebileceği konularında ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Mustafa Selânikî'nin eserinde saray törenleri, atama ve azil olayları, mali sıkıntılar ve kapıkulu askerlerinin isyanları gibi konular anlatılmaktadır. Eseri, Kanuni'nin son dönemlerinden başlayarak III. Mehmed'in saltanat yıllarının ortalarına kadar olan dönemi saray içinden gelen kaynaklarla, zabıt ve fermanlarla detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. "*Târîh-i Selânikî*" adlı eserin dili genellikle anlaşılır Türkçe olmakla birlikte, Farsça başlıklar da bulunmaktadır. Eserde olayların tarihleri gün, ay ve yıl olarak belirtilmiştir.

Kaynakça

Babinger, F. (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçök, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İpşirli, M. (2009). "Mustafa Selânikî Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 36, ss. 357-359).

Özcan, E. S. (2015). "Bir Sosyal Tarih Kılavuzu Olarak Târîh-i Selânikî", *OTAM*. (37/Bahar, 236-288).

Refik, A. (1924). *Âlimler ve Sanatkârlar*, I-II. İstanbul, Orhaniye Matbaası.

Selânikî Mustafa Efendi, (1999). *Tarih-i Selanikî I-II (1003-1008/1595-1600)*, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

AHI EVRAN
International Congress on Scientific Research - IV

Selânikî Mustafa Efendi, (1281). *Tarih-i Selanikî* I-II, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

PROCEEDINGS BOOK